

פרוטוקול מס' 96

מישיבת ועדת החינוך והתרבות
שהתקיימה ביום ד', כט' בחשוון תשל"ב - 17.11.1971, בשעה 8.45.

ג כ ח ו :

חברי הוועדה:
א. רימלס - היו"ר
ב. אליעד
ס. בן-פורת
ז. הרמן
ס. יריד
א. כץ
מ.צ. נריה
ע. פינברג-סירני
ד. קורן
א. רזיאל-נאור
ב. שחור

מוזמנים:
א. פלד - מנכ"ל משרד החינוך והתרבות
ע. יפה - סגן מנכ"ל משרד החינוך והתרבות
פרופ' אלכסנדרג - מנהל בית-הספר הפתוח
פרופ' גרינבלט
ד"ר מ. כספי - האוניברסיטה העברית
ד"ר י. פרי - בית-הספר לחינוך בתל-אביב
מר ש. יהודאין-גוברין - מנהל בית-הספר
התיכון הפתוח בירושלים
גב' ד. ערגון
גב' גרינבלט

מוכרת הוועדה: ד. פלד

רשמה: ס. כהן

בית-הספר הפתוח, הרעיון ויישומו בישראל.

סדר-היום:

17.11.1971

.2.

היו"ר א. רימלש:

אני פותח את הישיבה, ומקדם בברכה את אורחינו, יוזמי בית-הספר הפתוח בארץ. יש בית-ספר פתוח בירושלים ובחיפה. נשמע מהם על הנסיון החדש שנעשה בשטח זה בארץ.

אנו מעוניינים לשמוע את תולדות הרעיון של בית-הספר הפתוח בישראל, את דרכי ביצוע הרעיון, שהוא בראשיתו, הקשיים והשיקולים. כמו כן היינו מעוניינים לשמוע על הנסיונות בשטח זה מחוץ לישראל, שהביאו לרעיון לנסות את המבנה הזה בישראל. נשמע בודאי שבית-ספר פתוח זה איננו מושג מוגדר חד-משמעותי. יש הרבה סוגים והרבה דרכים של בנין בית-ספר פתוח. אני גם מניח שלא הרי בית-הספר הפתוח בירושלים כהרי בית-הספר הפתוח בחיפה. בבקשה.

פרופ' גרינבלט:

תולדות הקבוצה בירושלים הן קצת שונות מאלה שבחיפה. נשמע עליהן. אחר כך נדבר

על רעיונות ותכניות.

אחרי עלייתנו ארצה, ילדינו היו בבתי-ספר רגילים בעיר, בתי-ספר טובים ביותר. הם הצליחו בהם, הצטיינו בהם. אבל האמת היא שבכל יום הם היו יותר ויותר עצובים. אחרי זמן מה הם הקימו חוג - לספרות, שנחל הצלחה גדולה. בראש החוג עמד איש מאנגליה. הוא כתב שכל הילדים השתתפו בחוג באופן רציני, הם קראו וכתבו במשך השנה יותר מאשר בכל החוגים שנערכים בכל בתי-הספר התיכוניים. הילדים פנו אלינו וביקשו שנחשוב באופן יותר רציני על הקמת יותר חוגים, ואולי על בית-ספר תיכון. עם מר יהודאין-גוברין הקימו את החוג כאן. דיברנו איזה בית-ספר אנחנו רוצים.

התחלנו עם תכנית לחוגים בקיץ. אבל במאי 1971 מצאנו באוניברסיטה וגם בעיר יותר ויותר משפחות עם בעיות, והמדובר גם במשפחות ישראליות וגם במשפחות עוליים. לילדים היו בעיות בבית-הספר, עד כדי כך שילדים עזבו את בתי-הספר. בית-הספר זרק את הילדים. היה מקרה אחד של ילד שהוצא מבית-הספר משום שרכב על אופניו בחג הסוכות; היה מקרה אחר של ילדה שהוצאה מבית-הספר לאחר שהאב כתב בעתון מאמר על בתי-הספר בארץ. ובכן היו כל מיני סיבות ובעיות.

באותו זמן עבדתי בתור רופא בפרוזדור ירושלים. מצאנו שם ילדים, לפני הבגרות, עם בעיות פסיכולוגיות. ילד אחד, יליד הארץ, לקח ל.ס.ד. אני חושב שהיתה לזה השפעה גדולה עלינו. וכך ההורים נפגשו, דיברנו והתווכחנו על זה, וכתבנו תכנית לבית-ספר.

הנקודות העיקריות של הרעיון היו:

(א) שבית-הספר צריך להיות קהילה דמוקרטית. הביטוי של הרעיון הזה הוא שהילד לא רק מקבל, הוא גם תורם. (ב) המורה לא רק מרצה, הוא גם שומע. (ג) ההורים יודעים מה התוכן של תכנית הלימודים; הם יודעים באמת מה המדיניות של בית-הספר; יש להם תפקיד בכל הדברים, אולי לא בחיי היום-יום של בית-הספר, אבל הם יכולים לדעת ולחשוב על התפקידים ועל המטרות של בית-הספר. (ד) מנהל בית-הספר איננו הסמכות העליונה בבית-הספר; הוא חלק של השיטה, חלק של הקבוצה, של הארגון, של החברה.

דבר נוסף הוא שהשיטה שלנו מוכרחה להיות ניסויית, כך שאין משהו נוקשה. לילדים יש גישות שונות.

הבחירות והרמות, או הכיתות, הן שונות לכל ילד. יכול מישהו לשבת בכיתה יא' בפיסיקה, וב-י' - באנגלית.

חשבנו שהשאלה איך ללמוד היא יותר חשובה מאשר הקניית ידיעות, עובדות. וכך למידה בעל-פה היא הרבה פחות חשובה מאשר הלמידה איך למצוא את העובדות.

הספרייה היא בדרגת חשיבות גבוהה. הילדים צריכים להיות מספיק חופשיים ללכת לספרייה, למצוא חומר, עובדות, למצוא את הדרך לחינוך שלהם. הבחינה צריכה להיות דרך ללימוד. זה לא רק הבחינה, שהיא כאילו הסוף. החינוך נמשך כל החיים.

חשבנו שלבית-הספר יש גם תפקיד תרבותי. יש ילדים בקבוצתנו בירושלים שאני חושב שאינם יכולים לפנות לבגרות. אבל לחברה יש תפקיד בעתיד שלהם. האינטגרציה הסוציאלית חשובה מאד

17.11.1971 - פרופ' גרינבלט

לכל ילד. אנחנו דואגים לזה, אבל לא דואגים הרבה. כמו כן חשבנו שאולי זה לא חשוב אם בית-הספר התיכון לא יהיה בבית גדול, עם מקום לאלף תלמידים, עם הנהלה יעילה מאד, אלא הדבר החשוב יותר הוא שהקבוצות תהיינה קטנות, שיהיה יחס בין המורים, המנהל והילדים. חשבנו שבמרכז קהילתי, או במוזיאון, או במוסד אחר בעיר יש אפשרות לשים יחידות קטנות, ואולי יהיה מרכז למחקר למדענים, מעבדות, אמנות, איפה שהילדים יכולים להשתתף בזה.

לבסוף, חשבנו שאם באמת ילד נכשל בשיטתנו, בית-הספר צריך לקבל אחריות לכשלונו. זה לא חדש אצלנו. זה היה עיקר הספר של זילברמן, משבר בכיתה. הוא מצא שאם ילד נכשל, בית-הספר הוא חלק מהכשלון. בית-הספר דואג לעתידו של כל ילד. וכך בית-הספר אינו נמדד רק לפי ציוני הבגרות, אלא לפי הילדים שיוצאים ממנו.

אלו הן המטרות של בית-הספר. ייתכן שזה יכול להיות דגם לבית-הספר התיכון הקטן בעיר, אני חושב שגם בפרוזדור יכולים, ואולי גם בקיבוץ, ששם הילדים יכולים להתפתח באופן אישי.

פרופ' אלכסנדרג:
בחיפה יש לנו בית-ספר יסודי; בירושלים זה בית-ספר תיכון. תהליך ההתפתחות שלנו היה מצד אחד דומה ומצד שני שונה.

גם אני עולה חדש, יש לי שלושה ילדים. הם למדו שנתיים בבית-ספר ברעננה. הם הצליחו בבית-הספר, אבל לא היו להם האפשרויות להתקדם בקצב שלהם. כל הילדים למדו באותו זמן באותו ספר. גם לא היה להם החופש שהיו רגילים לו בבית-הספר שלהם בארצות-הברית.

אבל הרעיון להקמת בית-הספר בא מצד אחר, מהצד המקצועי. הייתי מרצה בחוג למדעי החינוך באוניברסיטת תל-אביב, והיו לי קורסים על החינוך החדש, לקראת תואר מ.א. ראיתי שזה היה קשה מאד לסטודנטים שלי, שהיו מורים ומנהלים של בתי-ספר. היה להם קשה להבין זאת, משום שלא היה דגם כזה בארץ. היו סרטים שהראו בתי-ספר מסוג זה בארצות-הברית, באנגליה. אבל זה לא היה עם ילדים ישראלים ולא עם מורים ישראלים. חשבתי שזה חשוב מאד בשביל הלימודים שלהם בחינוך שתהיינה דוגמאות של אלטרנטיבות כאלה, עם ילדים בארץ, אוניברסיטת חיפה ביקשה ממני להקים מחלקת לחינוך לאמנות. בשנתי שעברה התחלתי גם עם חוגים, זה היה חלק מהכשרת המורים, שהילדים יוכלו לבוא אחרי שעות הלימודים בבית-הספר לפעילויות יצירתיות בתוך האוניברסיטה.

היו כמה חורים שהיו מעוניינים מאד שהסדנאות האלה, הפעילויות אחר הצהריים, יהיו יותר שלמות, שהילדים יוכלו ללמוד תוך כדי פעילויות יצירתיות, ביתר חופש ובקצב אישי.

ובפניו היו שני הצדדים הצד של החורים שהיו מעוניינים בכך, ופתחתי חרספי - זה היה בתוך תהליך ההתפתחות של הכניית להכשרת מורים.

בבית-הספר שלנו יש עכשיו 85 ילדים בגילים 6-11, מהם כ-80% עולים חדשים, 80% ילידי הארץ. יש לנו צוות מורים שעובדים יחד, והילדים יכולים לבחור. רוב הילדים עובדים בפעילויות עצמאיות. ויש זמן גם לפורח לעבוד עם הילדים, הכניית הלימודים היא יותר אישית, אם יש ילד קטן יותר מחונן, הוא יכול ללמוד עם ילדים יותר גדולים, ולשחק עם ילדים בגילו.

בבית-הספר יש שני מורים במסגרת שלמה, ועוד כמה מורים העוסקים עבודתם בהתנדבות. בצוות המורים יש גם חורים, כלומר חקשר עם החורים הוא חדוק.

חלימוד אינו נעשה בתוך כיתה אחת. יש שלוש כיתות, הילדים חופשיים לעבור מכיתה לכיתה. בחוץ יש לנו גם סוכה, וגם בת עובדים. יש כמה חדרים שבהם אפשר לעבוד. בחדר אחד יש שולחן לכל ילד ששם הוא יכול לעבוד. חדר שני - לפעילויות אחרות, וחדר שלישי לפעילויות כמו מדע, אמנות, נגרות.

דגש חזק מושט על העניין של שיתוף פעולה במקום תחרות. ישנם מעבים רבים שילד אחד הוא מורה של ילד שני. למשל, ילד בת תשע מלמדת קריאה ילד בת שש עובדת בחשבון עם ילד

יש לנו כל הספרים לכיתות א'-ו'. הילדים יכולים לבחור ספרים לפי רמתם. ילד בכיתה ג' יכול לעבוד לפי ספר של כיתה ה', ולהיפך. אנחנו אוספים כעת חומר שהילדים יוכלו לעבוד לפיו בעצמם, בלי מורה. זה חלק מהתכנית שלנו, שילדים יוכלו ללמוד הרבה לבד. רבע מהילדים קוראים אנגלית. לילדים יש אפשרות לעבוד גם עם בעלי חיים, שאותם הם אוספים לבד ועושים אתם נסיונות. הילדים עובדים כמו מדענים. הם עושים נסיונות, יכולים לראות את זה ולכתוב על זה. הידע שלהם יותר מבוסס, גם יותר אישי.

יש בבית-הספר הרבה פעילויות. הילדים יכולים לבחור להם מבין הפעילויות האלה את מה שיותר מעניין אותם.

יש סטודנטים שנה אחרונה שעובדים עם הילדים האלה. הילדים עובדים בכל מיני חומרים.

בתכנית הספרות אנחנו מקבלים עזרה מאוניברסיטת חיפה.

פרופ' גרינבלט:
בקשר לבית-הספר התיכון הפתוח בירושלים אני רוצה לומר שפנינו למשרדים רשמיים לפני פתיחת בית-הספר, וביקשנו אישור לפתיחתו לפי חוק הפיקוח על בתי-ספר. גם פה היו לנו כ-20 ילדים. יומיים לפני פתיחת בית-הספר הופיע מר פלד בשלביזיה, ואז הוא הודיע שעומד להיפתח בית-ספר כזה וכזה. הרבה מאד תלפזזים באו לבית-הספר, וכל הענין נהפך למשקו אחר. עכשיו זה בית-ספר ישראלי, וכל הדאגות שלנו שמא זה יהיה "גישו אנגלו-סכסי", נעלמו. יש לנו בבית-הספר הזה 60 ילדים.

מר ש. יהודאין-גוברין:
בבית-הספר שלנו יש 60 ילדים, מהם 50% ילידי הארץ, 50% עולים חדשים, מארצות-הברית, אנגליה וקנדה. מועמדים רבים מתדפקים על דלתותינו. תפקידי כאן באמת קשה, אם עלי לשקף או לדווח על מציאות בית-הספר או על תפקוד בית-הספר. המציאות משתנה מדי יום ביומו, או אפילו מדי שעה בשעה. למשל, פתחנו את שנת הלימודים במוזיאון השבע, עברנו למרכז תרבות העמים, ולפני ימים אחדים עברנו לבית הנוער העברי. אנחנו מקוים שזה יהיה המשכן הקבוע לפחות לשנה זו.

הסיבה לכך שהמציאות משתנה נעוצה בעובדה שיש לנו שישה ניסויים. אני מסתייג מהשימוש במלה "בית ספר פתוח" או "חופשי", הן מבחינה מציאותית והן מבחינה פסיכולוגית. אני חושב שנוכל להגיע להרבה חופש דרך הניסויים. נדמה לי שיש הבדל מהותי בעצם הגישה בין ירושלים לחיפה.

אחד הדברים היפים לדעתי בבית-הספר שלנו הוא שיש פלורליזם מחשבתי, וזה מעשיר את התפתחות המוסד.

היו"ר א. רימלט:
מה זה פלורליזם מחשבתי? האם אתם פועלים לפי קוים שונים, מקבלים, בחינוך, בלי קו יסודי אחד, או שזה דבר אחר?

מר ש. יהודאין-גוברין:
יש לנו הנחות יסוד שאלו יתבררו תוך כדי הצצת הדברים. אבל בתוך זה אין דוגמות. בתוך הקו הכללי של ניסוי ומגמה למכסימום של חופש, יש ויכוח פורה בין המורים, בין התלמידים למורים, בין ההורים למורים.

היו"ר א. רימלט:
האם תוך כדי הויכוח של שלושת הגורמים יכול גם הקו היסודי להשתנות?

מר ש. יהודאין-גוברין:
אולי. זאת יגיד העתיד. אבל כרגע, מתוך נסיון של כשלושה חודשים, אנחנו רואים התפתחות מאד מעניינת.

המטרה הראשונה היא לאפשר לילד ללמוד בלי לחץ של חומר, בלי לחץ של המורה. המוטיבציה צריכה לבוא מצפנים. כיצד עושים זאת?

אנחנו משתדלים להפעיל את התלמיד במכסימום של עצמיות, הן בשעור, הן בשעורי בית, הן במחקר, הן במגע עם החיים, בעימות עם החיים. בשעורים עצמם - ואני אדבר בעיקר על תנ"ך, ספרות,

17.11.1971 - ש. יהודאין-גוברין

הומניסטיקה - תוך כדי שיחה עם המורה, מיד יש שאלות. המורה כמובן מנחה, הוא פותח בדיון, למשל בהיסטוריה, על ירושלים בזמן יבוס, ומפתח את הרקע של האזור - כמעט תיכף ומיד יש שאלות. בסוף השעור, תוך כדי הדיון, תלמידים מתנדבים לעשות עבודות בשטחים שונים של אותה תקופה. למשל, מצרים העתיקה, הבעיה של מוות בזמן הקדום וכו'. וכאן יש השלכות שתמיד חוזרות לקנה המידה של היהדות. אנחנו מקבלים את זה כהנחת יסוד. פתחנו בנושא ירושלים בכל שלוש הכיתות, ש', י', יא', ומגייסים את זה בצורה שונה לפי יכולת הקליטה, לפי יכולת הביטוי, לפי יכולת העבודה של כל כיתה וכיתה. כך שמצד אחד אנחנו פועלים באותו מישור באופן מקביל, אבל הצמיחה יכולה להתפתח בכיוונים שונים.

מבחינת הקונפירנסציה עם החיים, ההמחשה היא לא רק באמצעים אוטו-ויזואליים, אלא גם על-ידי יציאה אל אתרים היסטוריים. ושוב - בשני מישורים: אם דנים בתקופת חזקיה, יורדים לשילוח; אם דנים בתקופה הישראלית, יוצאים למוזיאון רוקפלר. משתדלים מה שיותר לצאת לאתרים, להמחיש ולהחיות את העניין.

בוסף על כך יש לנו יום סדנא. פה יש קשר עם בית-ספר שדה בבית-ג'אלה. ושוב יש קשר בין הפעילות, לפעמים קורלטיבי, לפעמים ישיר, המרחיב את האופקים, בהיסטוריה, תנ"ך, ולפעמים גם ספרות.

המגמה שלנו היא גם ליצור חטיבות, שהמורים להיסטוריה, תנ"ך ואפילו ספרות יעבדו יחד לקראת משימה אחת. בתנ"ך והיסטוריה זה הרבה יותר קל. בספרות אין אנחנו מתחילים דוקא לפי החומר הקיים והדרישות הקיימות, אנחנו פותחים ב"שיח לוחמים" ומנתחים יצירות על-סמכת להקנות לתלמידים את הכלים כדי שיוכלו במרוצת הזמן אפילו לבד לבחון יצירות של שרניחובסקי, ביאליק ואחרים, הדרושות לבחינות בגרות. אגב, 70% מתלמידינו הביעו את רצונם לצאת לבחינות בגרות. זו בעיה נכבדה בפני עצמה.

הדבר נכון גם לגבי מתימטיקה. כאן יש לנו גישה מיוחדת. יש תכנית חדשה שאושרה על-ידי משרד החינוך, בראשותו של המפקח מרכוס. משתדלים להגיש את השיטה הזאת, שהיא חדישה לגמרי לגבי יתר בתי-הספר הקיימים.

במדע אנחנו משתמשים במעבדות של המוזיאון לסבע. הילדים מקבלים שם גם שעורים עיוניים וגם שעורים מעשיים, ומשתלבים גם ביום הסדנא בשטח הסבע.

אשר ליום הסדנא - אנחנו לומדים חמש ימים בשבוע במתכונת פחות או יותר רגילה, לפי כיתות ומערכת שעות. ביום הראשון של השבוע תלמיד חייב, במשך שליש שלם, לבחור אחד משלוש שטחים: או מדעי הטבע, או מדעי רוח וחברה, או אמנות. במדעי הטבע יש תכניות טובות, זה גם כן בתהליך של גיבוש. בשבוע האחרון התלמידים יצאו למכון זייצמן ברחובות. באמנות יש לנו קשר עם נוח-אילן, שם יש מכון לאמנויות פלסטיות, ויש כ-20 תלמידים המשתתפים בזה באופן קבוע. במדעי הרוח והחברה - הקבוצה מתחלקת בין יציאת לעבודה התנדבותית בשכונות, במקומות כמו הכפר השבדי שבו יש ילדים חולים, או כמו ויצ"ו בבית-הכרם, או אלי"ן, פוסד לילדים משותקים וכך הלאה. חלק מהקבוצה הזאת יוצאת לסיורים עם החברה לחגנת הסבע. חלק יוצא לסיורים בבתי-משפט, לביקורים במגסט וכו'. לדברים האלה מוקדש יום קבוע בשבוע.

אני רוצה לתת דוגמאות של תופעות שהיו עד כה בשטח הלימוד. מורה לאנגלית נתן לתלמידה חמש לירות, אמר לה לנסוע במונית ולחשוב על נושא לחיבור. היא הגיעה לחר הזיתים, התווכחה עם הנהג על מהות האלוחים, חזרה וכתבה חיבור מעניין מאד. זו אחת השיטות של יצירה. זו דוגמה מאד קיצונית, זה קרה רק פעם אחת. כשהיינו במרכז תרבות העמים הפורה לעברית שחררה את הכיתה על-מנת להתבונן בתמונות שמצויות במקום ולכתוב חיבורים על התרשמות שלהם. ויש עוד דוגמאות כאלה.

יש גם עניין של חופעה. הדוגמה שאתן משקפת את מידת החופש הקיים בבית-הספר. בראשית השנה התלמידים הנפיעו בצורה אינדיבידואליסטית מאד. אנחנו לא רצינו לכפות תלבושת אחידה, ואפילו לא לכוון אותם, אבל ביקשנו תודעה אסתטית, ובמשך הזמן, תוך כדי חשידול והשפיעה של המורים, התלמידים באו לבושים בצורה מסודרת.

יש דברים דומים בנוגע לעיסוק. כמעט בכל בית-ספר תיכון התלמידים מעשנים בהפסקות בסתר, אם יש איסור על כך. אנחנו התרנו עיסוק בהפסקות. אבל יחד עם התלמידים החלטנו שגם המורים וגם התלמידים אינם מעשנים במהלך השעור. את זה קיבלו בלי ערעור. יש גם תקנות של משרד החינוך בקשר לזה, אבל אנחנו הגענו לזה לא בגלל התקנות, אלא כהחלטה עצמית של כולם.

האם נשאר אותו מספר מעשנים?

מ. בן-פורת:

יש לי רושם שהמספר קצת ירד, אבל אין לי כל נתונים סטטיסטיים.

מ. ש. יהודאי-גוברין:

יש לנו גם מועצת תלמידים. כמו כן יש מועצת מורים רגילה, שעד הזמן האחרון התכנסה אחת לשבוע; עכשיו היא מתכנסת אחת לשבועיים. בישיבות אלה משתתפים גם הורים. הם מעלים בהן בעיות, משאלות, הערות, הצעות וכו'. מועצת התלמידים מעלה בעיות הנראות לה, בשטח הלימוד, החברה, אפילו בשטח ניהול בית-הספר. התלמידים מערערים גם על דברים הנוגעים למורים. היו כמה תופעות מענינות מאד, שהמורים עמדו במבחן הביקורת. וקרה שלאחר ששכנענו את התלמידים שיש לתת גם למורים פרק זמן להוכיח את עצמם, התלמידים נוכחו שאמנם המורים היו בסדר גמור.

חברי מועצת התלמידים משתתפים גם בישיבות מועצת המורים, וגם בישיבות של מועצת בית-הספר. עצם ההשתתפות הזאת היא לדעתי די ייחודית.

יש לנו גם כנס שבועי. הוא מתקיים ביום ששי. פותחים בפרשת השבוע, ואחר כך התלמידים מציגים בעצמם בצורה יוצרת בעיות שונות. לפעמים יש ויכוח. התלמידים גם השתתפו בזה בנגינה, שירה וכך הלאה. עכשיו זה עובר תהליך של שינוי. התלמידים קיבלו את זה לידיהם בצורה הרבה יותר רצינית. החל מהשבוע הבא הם מקבלים על עצמם את הכנת התכנית כולה. זה טוב יעמיד במבחן את עצם הרעיון של הכינוס, ואת החומר שיהיה בעתיד. אולי זה ישתנה בעתיד לפי טעם התלמידים.

אני רוצה לציין דוגמה אחת מני רבות, שלפי דעתי מצדיקה את קיומו של בית-הספר. לאחר היסוסים רבים קיבלנו ב-1 בספטמבר תלמיד בן 14, שהיה מעורב בפעילות פוליטית מסויימת, וכפי ששמענו הוא היה מכור לסמים וניסה להתאבד. הוא בא מבית ספר מאד מכובד בירושלים. דרך אגב, יש לנו יועצת פסיכולוגית, שכל תלמיד מתקבל אצלה לפני שהוא מתקבל לבית-הספר, היא גם מקבלת תלמידים באופן שוטף, אם יש בעיות, אישיות, לימודיות או נפשיות. יש לה שעות קבלה בכל שבוע. כאמור קיבלנו את התלמיד הזה בהיסוסים רבים. אבל הוא הוכיח את עצמו בצורה שאף אחד לא שיער אותה. הרצון שלו לפעילות בא לביטוי במועצת התלמידים. הוא יוזם עבודות עצמיות בכל הכיתות. המורים מאד שבעי רצון ממנו. הוא גם הפחית בעיסוקו. נדמה לי שהוא עלה עכשיו על דרך המלך בכל השטחים, גם מבחינה אישית, גם מבחינת תלמידים. הוא כתב עבודה על סין, בצורה כזאת שהבאתי אותה לכיתה יא כדוגמה כיצד לערוך עבודה. אני חושב שאם יש לנו פקפוקים, הדוגמה של הילד הזה יש בה כדי להצדיק את קיומנו, לפחות צד עכשיו.

כל נסיון חינוכי מעיד על רצון לחדש ולנסות לשנות דברים.

ע. פינברג-סירני:

נאמר כאן שהדבר הזה נעשה לראשונה בישראל. אני רוצה להעיר שבתנועה הקיבוצית לפחות ניסו לעשות את הדברים האלה כבר לפני הרבה שנים. דברים שמעלים אותם עכשיו כאן ובעולם הגדול בתור דברים מהפכניים, אנחנו מתחילים להיסוג מהם. על כל פנים זה לא חידוש בשבילנו.

כמובן שמסגרת של 25 תלמידים עם שני מורים במשרה מלאה, ועם עוד כמה מורים מתנדבים, ושיתוף ההורים - זה דבר נפלא. ואני מניחה שהילדים האלה אינם באים משכבות נחשלות. אני רוצה לשאול האם הנסיון הוא נסיון חדשני לגבי קבוצות קטנות ומסויימות, או שאנחנו יכולים לתרגם את זה לממדים יותר גדולים. אם יקומו 20-30 בתי-ספר כאלה, צריך לברך על כך. השאלה היא אם זו יכולה להיות דרך למערכת החינוך בארץ. שאלה זו צריכה לעניין אותנו כחברי ועדת החינוך. אין אנחנו יכולים לתרגם את הדברים האלה למציאות היומית של עם ישראל כולו, עם הרבדים השונים שלו.

17.11.1971 - ע. פינברג-סירני

שאלה שניה בוגעת לבעיות משמעת. האם נתקלתם בבעיות כאלה, מה התשובות שאתם נותנים לזה, וכיצד אתם רואים את זה בקנה מידה יותר גדול?

קיימת הבעיה של המוטיבציה ללימודים, בכיתות היותר גבוהות. מה המוטיבציה ללימודים כשיש רב-גוניות כזאת של אפשרויות?

אני מבינה שילדים רבים מוצאים פה את אפיקם. אך איך מוצאים מסגרת לילדים שחוגי ההתענינות שלהם שונים? והאם נתקלים גם בתלמידים שאינם רוצים ללמוד?

מר יהודאין-גוברין אמר שבבית-הספר הפתוח בירושלים יש עובדת פסיכולוגית. זה ישנו בהרבה בתי-ספר. האם יש לכם איזה קריטריונים לקבלת תלמידים? ואם כן - מה הם? האם כל מי שרוצה - מצטרף לבית-הספר? ולאילו כיתה? האם זה רק ענין של גיל וכו'?

בקשר לחוגים וליום הסדנא - זה נראה לי רעיון יפה מאד. בתנועה הקיבוצית יש חוץ מהחוגים ויום הסדנא, גם יום עבודה. האם הסדנא הזאת נבחרת על-ידי הילדים עצמם, או האם יש איזו הכוונה או עזרה שלכם? אותו דבר לגבי מסלולי הלימוד של הילד: האם הוא בוחר אותם בעצמו, או שאתם מכוונים את זה, כדי שיהיה מיוזג בין הדברים ופרופורציה בין החוגים?

ברגע מסויים יש גם התנגשויות בין המורים והתלמידים, אפילו במסגרת כזאת, רצונית וחכרית. איך הדברים האלה נפתרים אצלכם?

אנחנו חייבים לברך את משרד החינוך על שקיבל את הנסיון כשהיה עדיין באיבו. האם יש שיתוף פעולה ביניכם ובין משרד החינוך גם כמעקב אחר הנסיון, להפקת לקחים וכו'?

מ.צ. נריה:

יש בעיה של פיתוח החשיבה במקום השינון. אני יודע שמשרד החינוך ער מאד לבעיה זו. משום כך, כל מי שרוצה לטפל בילדים בצורה אינדיבידואלית, לפתח את ערבותם, את כושר חשיבתם - זה דבר גדול מאד, ויש לברך על כך. היית מסתייג קצת מהביטוי שיתוף פעולה במקום תחרות. שיתוף פעולה הוא דבר מבורך מאד, אבל גם התחרות היא מבורכת.

אנחנו מקיימים פה דיונים על בעיות חינוך הבוגעים לכל אוכלוסיית התלמידים בארץ. אנחנו יודעים שהכיתות מאוכלסות מאד, גדולות, המורה כורע תחת הנטל. והנה שמענו פה שאחרי דברי מר פלד בשלכזיה, הרבה מאד תלמידים הביעו את רצונם ללמוד בבית-ספר זה, וזה שינה כמעט את כל התמונה, שוב אין זה גישו של אנגלו-סכסים. זוהי הבעיה. אנחנו לא מעונינים להקים בארץ גישאות. אנחנו מדברים כל הזמן על אינטגרציה של ילדים מכל העדות והשכבות ומדרגות התפתחות שונות. השאלה היא לא מה אתם עושים, אלא מה אתם מציעים לנו לעשות. מה לפי דעתכם מתוך העשייה שלכם ניתן לשלב בבתי-הספר בדימונה, במעלות, בקרית-שמרונה, ואפילו בתל-אביב ובחיפה, בבתי-ספר גדולים. איך ניתן לשלב בהם את הרעיונות הטובים האלה? שמענו פעם את שיטת הפרוייקטים, על שיטות אחרות, ואף על פי כן כשניסינו ליישם את הדברים הללו - נתקלנו בקשיים. השאלה היא איך ניתן להעביר את הדברים הטובים שאתם עושים למסגרת ההמונית, לבתי-הספר הרגילים שלנו.

א. כץ:

אתם מדגישים את השיטה כאבן המפתח בכל הנסיון החדש הזה. אם ניקח את המרכיבים של השיטה - המורה, התלמיד, הבית - על סמך נסיונכם המעשי והתיאורטי בחוץ-לארץ, האם יש לזקוף את ההצלחה בחוץ-לארץ, אם היתה הצלחה, לשיטה עצמה, או למרכיבים האחרים, כלומר המורה הטוב, התלמיד המחונן והבית. אם יהיו לכם מרכיבים אחרים, לא חיוביים, ושיטה טובה - האם זה ילך?

אתם ודאי הצבתם לכם מטרות. מה הן? באיזה קריטריונים תשתמשו כדי לבדוק אם אתם מתקרבים אליהן, ומהו פרק הזמן המשמעותי שבו תוכלו להגיף: הצלחנו, הצלחנו למחצה, או לא הצלחנו.

שאלה בתחום הכלכלי: מהי ההשקעה לתלמיד בהקמת המוסד? אני יודע שכשיש מספר קטן של תלמידים, ההשקעה היא גבוהה יחסית. מהי ההוצאה השוטפת לתלמיד בשני המוסדות?

17.11.1971 - א. כץ

האם הילדים באים כולם ממשפחות מסופחות, או שיש גם ילדים ממשפחות טעונות שיפוח? אם כן - מה מספרם, מה משקלם באחוזים?

לגבי המורים - מאין לקחתם את המורים? על סמך מה הם נבחרו? האם הם קיבלו הכשרה מוקדמת ומיוחדת?

באיזו שפה מדברים בבית-הספר - עברית, אנגלית, או גם עברית וגם אנגלית?

שאלה למשרד החינוך: מהי מדיניות המשרד בהקמת בתי-ספר כאלה?

מה התרומה של משרד החינוך לבתי-ספר אלה? האם אתם מקציבים להם תקציבים, ואם כן - האם זו הקצבה רגילה כמו לכל בתי-הספר בישראל, או שזאת הקצבה מיוחדת? ואם יש פער - מי מכסה אותו?

ג. אליעד:

אני רוצה לשתף אתכם בדאגות שלי. שמענו כאן את הדוגמה של ילד בן 14, מכור לסמים, מעורב בפעילות פוליטית וכו'. אני מניח שהוא לא יצא משורות בני-עקיבא או מתלמוד תורה או בית"ר. עובדה היא שאנשי השמאל החדש מתגאים שהם מעשנים סמים. מה שמדאיג אותי הוא שאלה אחת שאינני בקיא בה: היהדות.

היהדות יצרה מושג של מצוה. מצוה איננה כפיה. זה איסור שהאדם משתכנע בצדקתו. כלומר אומרים לו: אסור לך לעשות את זה וזה, אבל יחד עם זה משכנעים אותו ומסבירים לו זאת בכל מיני שיטות. זו יכולה להיות שיטה של אמונה, או שכל ישר. אבל האיש משתכנע שהדבר הזה הופך לו למצוה. אני שואל האם אין הגזמה בנטייה למושגים של חופש? האם אין הגזמה בשיטה של העמדת החשיבה כנגד השינון? אני דוקא תומך ב"ושיננתם לבניך". אינני בטוח שכאשר משאירים דבר כלשהו למחשבה החופשית, שהאדם הולך דוקא בכיוון המחשבה האנליטית הטובה, ולא כאותו חכם שהוא חכם לחרע. האם אין כאן הגזמה במתן חופש מצד אחד, ומצד שני בפיתוח המחשבה האנליטית בלבד? יכול להיות שיש 60%-70% של אנשים שיכולים להיות אדונים לעצמם, שבכוח המחשבה האנליטית שלהם הם מגיעים לדרך הישר. אבל יש עוד 30%-40% שיכולים להגיע לדרך ההפוכה. אין אנחנו יוצרים את המסגרת הזאת שתבטיח לנו את השליטה על ה-30%-40%, ושגם תבטיח לנו שבאמת יהיה הבדל בין המושג של כפיה לבין המושג של מצוה. אתם למשל אינכם אוסרים את העישון. אבל מה אתם עושים כדי לשכנע את הילדים שהעישון הוא דבר רע, שהסמים הם דבר רע. מה האינטנסיביות שאתם מסקיעים כדי לשכנע את הילדים למצוה "אל תעשן".

הי"ר א. רימלט:

יש הייום הבדל מהותי בין בית-הספר בירושלים ובין זה שבחיפה. בירושלים זה בית-ספר תיכון, ש-70% מתלמידיו רוצים ללכת לבחינות בגרות. החלטה זו כבר מחייבת כיוון מסויים.

בירושלים קיים המושג של כיתות. אבל ילד יכול להיות בכיתה ט', ובמקצוע שהוא מתקדם בו הוא יכול ללמוד בכיתה י'. לעומת זאת בחיפה הפתיחות יותר מוחלטת. יש קבוצת ילדים בגילים 6-11. כלומר שם יש יותר קבוצות מאשר כיתות.

אני רוצה לשאול את אנשי בית-הספר התיכון בירושלים: אותם 70% שהחליטו ללכת לבחינות בגרות, האם זו החלטה שלהם, או גם החלטה של ההורים, או שרק ההורים החליטו, או שהיה שיתוף פעולה בין ההורים והתלמידים? צניח שיש מצלכם ילד שאינו רוצה ללכת לבחינות בגרות, ולדעת המורים הוא מסוגל לכך. האם הפורה אינו משפיע עליו ללכת, או שהוא אומר: אינני מתערב בזה, כי אם אתערב - הוא לא ילמד כפי שהוא צריך ללמוד מתוך המוטיבציה של הדיון.

פרופ' גרינבלט דיבר על דמוקרטיה. המלה דמוקרטיה היא רבת צדדים ונתינת לפירושים רבים מאד. אני מבין שאתם מעוניינים שהתלמיד ישותף בבית-הספר, בגבול מסויים. כי אם הוא החליט ללכת לבחינות בגרות, הדמוקרטיה כבר לא קיימת, כי אז הוא לא יוכל להגיד שאינו רוצה ללמוד מתמטיקה. אם החליט ללכת לבחינות בגרות, יש לזה כבר תוצאה של כפיה מסויימת של חכמים. כלומר ראשית הדבר בהחלטה שלו, אבל אחר כך האופציות לא כל כך פתוחות לפניו.

17.11.1971 - א. רימלט

הינ"ר א. רימלט:

בבית-הספר התיכון בירושלים אתם הולכים פחות או יותר בעקבות התכנית של משרד החינוך. האם קורה שתלמידים מערערים על מקצוע כלשהו? כי יש ילדים שיש להם נטייה רבה יותר לאמנות, למקצועות הומניסטיים, והתנגדות פנימית למתמטיקה למשל. אם תלמידים אחרים: אנחנו חושבים שמקצוע זה אינו נותן לנו מה שאנחנו רוצים, האם המורים משכנעים את התלמידים מדוע מקצוע זה, שהוא קשה, נחוץ להם? איפה ההחלטה הסופית? האם הסגמה של בית-הספר בירושלים היא להביא את התלמידים להכרת קו היסוד שמר יהודאין-גוברין דיבר עליו, או שיש אפשרות לשנות קווי יסוד? אם בכיתה מסויימת יש התנגדות למקצוע מסויימים, האם המורים רואים כתפקידם לשכנע אותם שנחוץ ללמוד את זה, או שבסופו של דבר הם יקבלו את דעת התלמידים? בבתי-ספר רבים יש ויכוחים במועצות התלמידים על מקצוע זה או אחר.

היתה ביקורת של סורים על תלמידים. גם בבית-הספר השיגורתי, במידה שיש סורים מחוננים, הם נותנים לתלמידים להביע דעתם בצורה חופשית. האם בביקורת זו היו עניינים שמבחינה סובייקטיבית אפשר להניח שיש טענה לתלמידים, או שזה נבע מתוך הרצון של אנטגוניזם לכל מיסוד? יש עניין של אנטגוניזם הסבוע בגיל, הופעה מסויימת לאו דוקא דציונלית ועניינית. האם בדקתם את זה? האם זה היה קנטור והתנגדות, או שהיו שם דיונים שכל מורה היה יכול לשמוע, גם אם הוא לא מסכים או כן מסכים להם?

אשר למוטיבציה - עדיין אין בארץ נסיון רב בבתי-ספר מסוג זה, שאינם חדשים בעולם. לפני שנים רבות היו ניסויים כאלה בניו-יורק שלא הצליחו, ומעטים שהצליחו. היתה תקופה שהחינוך המתקדם דרש מה שנעשה עכשיו בחיפה. יש תלמידים נורמליים שבגיל מסויימים אי אפשר לעורר אצלם מוטיבציה ללימודים. אינני מדבר על זה שיש כאן פיגור בהתפתחות, שיש כאן רדימות של כשרים אינטלקטואליים מסויימים, אם זה מתוך עצלות, או שהתלמיד עובר תקופה של חולמנות ואין מוטיבציה. זה יכול להימשך יותר מסנה אחת. מה עושה בית-הספר שלכם במקרה כזה? האם תגידו לתלמיד: אין לך מקום בבית-הספר התיכון, תלך לבית-ספר אחר, לאמנות או למקצוע אחר, או האם אתם חושבים שהייתה לכם תשובות גם למקרים כאלה?

מהי הסגמה היסודית שלכם בחינוך הפתוח בירושלים? האם הסגמה היא לפתח את כשריו האינטלקטואליים והרגשיים של הילד, בלי הטלת רטן והבחנה מכטימלית, או שאתם חושבים שהילד הזה זריך להשתלב סחר בחברה, והחברה היא כפי שהיא, עם כל התפתחויותיה. שום בית-ספר אינו מעוניין לחנך ילדים שיעמדו סחר בשולי החברה או שיהיו להם קשיי הסתגלות. אינני חסיד של תחרות פרועה, אבל החיים בנויים על תחרות. זהו אחד האלמנטים של האדם בחברה, בכל חברה ובכל מסטר. אינני חושב שמגמתכם היא לא לתת לילד המוכשר להתפתח לפי יכולתו. אז יש תחרות. אם תוציאו מהחינוך שלכם לגמרי את האלמנט של התחרות, זה ימנע גם תחרות של ילד בינוני שירצה בכל זאת להשיג יותר. האם אתם רואים בתחרות תופעה שלילית?

1. הרמון:

אני בוגרת בית-ספר מסוג זה באנגליה. זה לא היה בדיוק כמו ששמענו עכשיו, אבל הדגש היה על חופש הפרט ללמוד לפי יכולתו, ללמוד מגיל 11 להשתמש בספריה, לפתח את היכולת לעבוד באופן עצמאי. האם אתם חושבים שאפשר להתחיל ללמוד בבית ספר כזה מגיל 6, או האם יש צורך להכין את הילד לקראת היכולת ללמוד במסגרת של בית-ספר חופשי? בבית-הספר שבו אני למדתי, קיבלו תלמידים רק מגיל 11. שנה אחת הכשירו אותנו לקראת הלימודים והעבודה במסגרת החופשית.

האם אפשר לתרגם את מה שעושים בחיפה, בבית-הספר היסודי, לבית-הספר בירושלים, שהוא בית-ספר תיכון?

האם אתם חושבים שבית-ספר מסוג זה מתאים לכל ילד וילד? מתוך נסיוננו אני יודעת שבדרך כלל מתברר שבית-ספר מסוג זה מתאים לילדים מחוננים ביותר, פנתיים שבהם יש גרוי לכך, בתים שיש בהם עזרה לכך בתוך הבית.

אני הכרתי בית-ספר פאולו סוג בוואשינגטון. לרוב התלמידים שם היתה איזו בעיה, אישית או משפחתית. שמענו כאן על

17.11.1971 - ז. הרמן

הילד בן ה-14 שנקלט בבית-הספר בירושלים. זה סיפול אינדיבידואלי, המאפשר לעזור לילד. גם הילדים העולים הם ילדים עם בעיות. הם זקוקים לטיפול ולעזרה.

באשר להכשרת מורים - האם באמת אפשר להעסיק בזה מורה שקיבל הכשרה רגילה, בלי לתת לו הכשרה נוספת לכך?

הייתי רוצה לדעת כמה עולה תלמיד בבית-ספר כזה, ומה ההוצאות לציוד. אפשר להניח שבבית-ספר כזה יש צורך בציוד מיוחד, מעבר למה שמספקים בדרך כלל לבתי-הספר.

אני מברכת על הנסיון הזה שאתם עושים. אני מבינה שעוד אין דגם סופי של בית-ספר כזה, שגם אתם נמצאים בתהליך של ניסוי, וזה מוכרח להימשך. אבל מה שחשוב כאן הוא מה המסמעות של הדבר הזה בשבילנו כשאנחנו עומדים בפני בעיות חינוכיות כה חמורות וקשות. אני חושבת שבעצם העמדתם אתגר, וזה חשוב. רבים בתוכנו אינם מרוצים מבית-הספר כפי שהוא היום, יודעים היטב שהגענו לשלב שבו יש צורך בשינויים יסודיים. אולי הניסוי שלכם יכול להוביל למחשבה על נסיונות של לימוד שבכל זאת יכול להיות בריא מאד בשביל המסגרת הרגילה.

א. רזיאל-גאור: גם אני חושבת שכל ניסוי הוא לברכה, אם אפשר להפיק ממנו תועלת לא רק בשביל המתנסה, אלא בשביל הכלל כולו.

עם כל הרצון לחדש, בני אדם נולדו סוגבלים, וחוזרים על נסיונות שכבר היו בעבר. כבר היו דברים מעולם. אבל אין זאת אומרת שלא צריך לחזור ולנסות. היו שניסו שיטות אלה והפסיקו. טוב שיחזרו וינסו.

בכל זאת יש כמה שאלות יסודיות. הייתי רוצה להבין מה היתה המוטיבציה של המייסדים של בתי-ספר אלה. מה היתה המוטיבציה לניסוי בית-ספר כזה? אני מבינה שעל-ידי בית-הספר לחינוך של האוניברסיטה יש בית-ספר לדוגמה, ושם נערכות שיטות שונות בדרך של ניסוי אקספרימנטלי, שממנו אפשר יהיה ללמוד על מה לחזור וממה להימנע. אבל מה היתה המוטיבציה של בית-ספר כזה? יש לי רושם שלילדים היה קושי להסתגל, כי הם באו מסביבה אחרת, ואחת המטרות - לפחות בייסוד בית-הספר, וגם מתוך מה שמתמע מהחומר שקיבלנו - היתה לשמור כנראה על ייחודם של ההישגים שהילדים האלה הביאו אתם מארצות עלייתם, ארצות-הברית או ארצות אחרות. ודאי שידעת שפה כשפת אם היא נכס גדול מאד לאדם, ומי שיש לו ידיעה בתרבות ובלשון חבל שיפסיד אותה. אבל הייתי רוצה להיות בטוחה ששיווי המשקל באמת נשמר, שזה איננו בית-ספר לילדים שיסוד חינוכם ותרבותם הוא התרבות האנגלית והלשון האנגלית, ועל זה צריך לשמור, וכל היתר הוא דרך אגב.

מדברים על הבחירה החופשית של הילדים ללמוד מה שהם רוצים. אבל בכל זאת יש מסגרת מסויימת, מסגרת קבועה, שלוש-ארבע קבוצות של מקצועות יסוד, ובתוך זה הילד רשאי לבחור מה שאהוב עליו ביותר. זה דוקא טוב. אבל יש דברים שהם פחוץ לגדר היכולת לתת. האם סותר לנו לתת לילדים לגדול באווירה כזאת שרצונו של הילד בלבד הוא המנחה והקובע? זה לא רק ביחס ללימוד; זה גם כללי התנהגות. חבר הכנסת אליעד ניסה להגיד שיש מערכת של כללים, עקרונות, ועל פיהם מתנהגים בני אדם. אם הבחירה החופשית היא הגורם היחיד המנחה או הקובע - השאלה היא מה יגדל בתוך החסמה הזאת. ומה עושים כדי שהילד לא יחשוב שרצונו בלבד הוא המנחה והקובע.

לא הבינותי מדוע צריך ללמוד ספרות בדרך שהסבירו לנו כאן. מתחילים ניתוח יצירות ספרותיות מ"שיח לוחמים", ואחר כך ידעו לנתח יצירות של טרנזיחובסקי וביאליק. האם בחירת "שיח לוחמים" נעשתה משום שאלה דפים שנכתבו, או למעשה דוברו, על-ידי נערים? זה עוד לא הופך את הדפים לספרות. אם רוצים יופני נעורים כדוגמה ספרותית, צריך לחפש משהו שעומד בניקורת הספרותית. יש אומרים שיומנה של אנה פרנק הוא לא רק תעודה היסטורית, אלא גם יצירה ספרותית. "שיח לוחמים" לא נכתב, אלא דובר והוקלט. יש לי מחשבה שהמניע לבחירה הוא לא רק להגיד לנער: הנה גם אחרים התבטאו. אינני יודעת אם דוקא הרעיונות

17.11.1971 - א. רזיאל-נאור

המובעים ב"שיח לוחמים", בצורת פקפוקים מצד אחד, ואמתות גרועות מצד אחר, כמובן הפוליטי, , אם דוקא זה צריך להיות חומר הלימודים בגיל זה. יש הרבה פרקים ב"שיח לוחמים" שנטייתם הפוליטית השמאלנית היא מובהקת מאד, והם מדברים ברור ופפורש על איזה דגש אשמה שאנחנו היהודים צריכים לחוש כלפי הערבים, ואנחנו צריכים לחפש את הדרך לכפרת העוול. האם זה צריך להיות החומר החינוכי שלנו? האם את זה צריך לטעת בלבם של ילדים, שחלק גדול מהם באים כעולים, וצריכים להסתגל לכאן, להבין את מדינת ישראל ועם ישראל? וכל זה יהיה נובע מהפקפוקים המובאים בצורה מוחלטת כל כך באותו "שיח לוחמים"?

מהו כיוון הלימוד בתנ"ך, תורה שבעל-פה, היסטוריה עברית? מה שמענו כאן מפי מר יהודאין-גוברין הוא מעניין מאד, אבל אלה שיטות לימוד. הקשר האסוציאטיבי בין הדברים הנלמדים, כל מורה עושה זאת. במה הייחוד של הלימוד שלכם? איך באמת מלמדים תנ"ך בבית-ספר נסיוני כזה, שבו הכל נמצא בתהליך של התהוות?

עוד שאלה על האינטגרציה. שמענו כאן שחלק מהילדים הם ילידי הארץ, "צברים", לעומת האחרים שהם עולים. אני רוצה לדעת לא רק על טיבם של הילדים האלה. לא די אם אומרים שאת פלוני זרקו מבית-ספר. זה עוד לא אומר מה הוא ופי הוא. אלא מאיזו סביבה, מאיזה שכבות הם באים, מה הבעיות שהם מביאים אתם, ובאיזו מידה נוצרת האינטגרציה בין הילדים בקבוצה קטנה כזאת. האם כאשר הילדים ממשפחות טעונות טיפוח באים לחברה גבוהה יותר, הם מרגישים את עצמם כמי שעומד על הסף במצב מסכן למדי, או שהסביבה הזאת רואה לעצמה, בין כל המטרות החשובות שהיא מציבה לעצמה, גם את המטרה הזאת, ליצור איזו אחדות, ואיך היא מתבטאת?

היו"ר א. רימלט: כל חברי הועדה ברכו על הנסיון. יש זכות לקבוצת פדופטורים, לקבוצת הורים, לקבוצת מחנכים, המשובצים שיש להם בשורה בשטח החינוך או שהם יכולים לעשות דברים שאינם קיימים - יש להם זכות לעשות זאת, ותכוא עליהם ברכה. השאלות שאלנו נובעות מהרצון לדעת, מתוך דאגה מיוחדת כיצד בית-ספר זה ישתלב בחברה הישראלית שהיא כעת בהתהוותה. יש ספקות, מתוך ידיעה או אי-ידיעה. אבל אין ספק שכולנו מאוחדים בברכה על הנסיון החינוכי. כי יבושת איננה טובה בשום תחום בחיים, על אחת כמה וכמה בחינוך. יש דעות שונות כיצד זה יצליח, ואם כעבור מספר שנים בית-הספר יהיה בדיוק כפי שהוא היום, או שתהיה התפתחות.

אנחנו רוצים לשמוע גם את ד"ר פרי, מבית-הספר לחינוך בתל-אביב.

ד"ר פרי: אין לי כוונה להתייחס לשני בתי-ספר אלה הקיימים, אלא לדבר על הנושא בפרטפקטיבה יותר רחבה של מה שמתרחש ומה צריך להתרחש. הייתי מבקש לדחות זאת לישיבה הבאה.

מ. ירדי: אני רוצה להציג שאלה נוספת: שמענו פה שבירושלים מתוך 60 התלמידים, 50% הם ילידי הארץ. כמה מתוך 50% ילידי הארץ הם יוצאי ארצות ערב?

היו"ר א. רימלט: בישיבה הבאה נשמע את דברי ד"ר פרי, ואחר כך את התשובות לשאלות ולהערות של חברי הועדה. תודה רבה לכם.